

Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry ESĽP

JUDr. Marica Pirošíková, zástupkyňa vlády SR pred ESĽP

Pozitívne záväzky štátu vyplývajúce z článku 2 Dohovoru (právo na život)

- **Povinnosť chrániť právo na život (hmotnoprávny aspekt):**
 - prvá veta článku 2 ods. 1 Dohovoru ukladá štátu nielen zdržať sa úmyselného a nezákonného pozbavenia života, ale tiež uskutočniť primerané kroky za účelom ochrany života osôb podliehajúcich jeho právomoci (pozri rozsudok *L.C.B. proti Spojenému kráľovstvu* z 9. júna 1998, ods. 36)
- **Povinnosť viesť účinné oficiálne vyšetrovanie násilnej smrti (procesnoprávny aspekt):**
 - článok 2 Dohovoru ďalej vyžaduje, aby sa uskutočnilo účinné oficiálne vyšetrovanie, ak boli jednotlivci násilne usmrtení.
- **Príklady porušení pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich z práva na život:**
 - *Kontrová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 31. mája 2007)
 - *Branko Tomašić a ďalší proti Chorvátsku* (rozsudok z 15. januára 2009)

Pozitívne záväzky štátu vyplývajúce z článku 3 (zákaz ponižujúceho zaobchádzania) a článku 8 Dohovoru (právo na súkromie)

- **Povinnosť štátov chrániť jednotlivcov pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do práva na súkromie (hmotnoprávny aspekt)**
 - Z článku 3 Dohovoru Súd vyvodil povinnosť štátov zabezpečiť, aby jednotlivci podliehajúci ich právomoci neboli vystavení zlému zaobchádzaniu alebo trestom vrátane zlého zaobchádzania zo strany ostatných jednotlivcov - t.j. štát **povinný zabezpečiť *inter alia* ochranu dieťaťa pred zneužitím.**
 - K porušeniu Dohovoru preto dochádza ak sociálni pracovníci alebo štátne orgány vedeli alebo mali vedieť o tom, že obeť bola vo vážnom ohrození a neurobili potrebné kroky, aby predišli porušeniu práv (pozri napríklad *A. proti Spojenému Kráľovstvu* rozsudok z 23. septembra 1998)
 - Štáty majú **povinnosť prijať také legislatívne a iné opatrenia, ktoré efektívne zabránia porušeniu alebo budú mať odstrašujúci efekt** na potencionálnych páchatel'ov.

Pozitívne záväzky štátu vyplývajúce z článku 3 (zákaz ponižujúceho zaobchádzania) a článku 8 Dohovoru (právo na súkromie)

- **Požiadavka viesť účinné oficiálne vyšetrowanie zlého zaobchádzania a neprimeraných zásahov do práva na súkromie (procesnoprávny aspekt)**
 - musí viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb a nemožno ju obmedziť len na prípady zlého zaobchádzania zo strany zamestnancov štátu.
- **Príklady porušení pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania a z práva na súkromie:**
 - *A. proti Spojenému Kráľovstvu* (rozsudok z 23. septembra 1998) – Telesné tresty
 - *M. C. Proti Bulharsku* (rozsudok zo 4. decembra 2003) - Znásilnenie
 - *E.M. proti Rumunsku* (rozsudok z 30. októbra 2012) - Domáce násilie
 - *Bevacqua a S. proti Bulharsku* (rozsudok z 12. júna 2008) - Domáce násilie
 - *Eremia a ďalší proti Moldavsku* (rozsudok z 28. mája 2013) - Domáce násilie

Špecifiká vyšetřovania sexuálních trestných činov

- **Práva obhajoby v. záujmy poškodených trestnými činmi sexuálneho zneužívania:**
 - ak je obeťou dieťa, je potrebné prijať osobitné opatrenia na jeho ochranu v trestnom konaní a preto je možné použiť v konaní pred súdom ako dôkaz aj výpovede z prípravného konania. Aby však nedošlo k porušeniu práv obhajoby je potrebné aby jej už v tomto štádiu konania bolo umožnené položiť poškodenému trestným činom otázky – stačí aj nepriamo (napr. prostredníctvom vyšetřovateľa, či psychológa).
 - *S. N. proti Švédsku* (rozsudok z 2. júla 2002)
 - *Eduardo González Nájera proti Španielsku* (rozhodnutie z 11. februára 2014)
 - *P. S. proti Nemecku* (rozsudok z 2. júla 2002)
 - *Vronchenko proti Estónsku* (rozsudok z 18. júla 2013)

Situácia v Slovenskej republike

- **Výsluch osôb mladších ako 18 rokov** (§ 135, § 263 a § 270 Tr. por.)
- **Ochrana dieťaťa nariadením predbežného opatrenia v občianskoprávnom konaní** - Pokiaľ je údajným páchatelom jeden z rodičov potom zabezpečeniu náležitého vyšetrenia udalostí má byť nápomocný aj občianskoprávny súd, ktorý vydaním predbežného opatrenia dočasne zamedzí stretávaniu s týmto rodičom. Zamedzí sa tým nielen ďalšiemu sexuálnemu zneužívaniu, telesnému, či emočnému týraniu v rôznych podobách po podaní trestného oznámenia, ale aj manipulácii dieťaťa páchatelom, v takom smere, aby boli zážitky zneužívania v pamäti dieťaťa významovo pozmenené, spochybnené a páchatel „vyvinený“.
- **Ochrana slobody prejavu osôb oznamujúcich trestné činy zneužívania dieťaťa** - „upozornenie na zneužívanie dieťaťa, ktoré bolo *bona fide*, by nemalo byť kvalifikované ako trestný čin“ *Juppala proti Fínsku* (rozsudok z 2. decembra 2008)
- **Nízka miera výskytu krivých obvinení v prípade trestných činov sexuálneho zneužívania** - v kruhoch odborníkov na predmetnú problematiku prevláda konsenzus, že miera výskytu krivých obvinení je pod hranicou 10 percent.
- **Limity znaleckého dokazovania** - často sa objavujú zle naformulované otázky kladené znalcom

(SZR) Syndróm zavrhnutého rodiča

- Termín vytvoril americký psychiater Richard A. Gardner (1931–2003) na začiatku 80. rokov 20. storočia.
- Definoval ho ako poruchu, ktorá sa prejavuje tým, že dieťa sústavne a neodôvodnene zľahčuje a uráža jedného z rodičov.
- Príčinou má byť kombinácia faktorov, najmä indoktrinácia zo strany druhého rodiča (takmer výhradne ako súčasť sporu o zverenie dieťaťa do starostlivosti po rozvode rodičov) a vlastné pokusy dieťaťa ohovárať jedného z rodičov.
- V krajine pôvodu (USA) označený za vedecky nepreukázaný a nespĺňajúci kritériá dôkazu pred súdom s tým, že jeho zohľadnenie môže mať za následok nesprávne rozhodnutia vo veciach týkajúcich sa maloletých.

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch

- **Národné centrum pre stíhanie trestných činov zneužívania detí** (NCPCA) program Amerického výskumného inštitútu prokurátorov (*American Prosecutors Research Institute*):
 - *„SZR je nepreukázaná teória, ktorá môže ohroziť integritu trestného súdneho systému a bezpečnosť zneužívaných detí. V skratke, SZR je neotestovaná teória, ktorá keby bola ponechaná bez námietok a bez protestu, môže mať ďalekosiahle následky na deti, ktoré sa dožadujú ochrany a právnej obhajoby na súdoch. Prokurátori a ďalší profesionáli pracujúci so zneužívaním detí by mali vzdelávať nielen seba, ale aj svojich kolegov a klientov o strete so syndrómom zavrhnutého rodiča v právnej realite.“*

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch

- **Národná rada sudcov rodinných súdov a súdov pre maloletých (NCJFCJ)**
 - *„Podľa relevantných dôkazných štandardov, súdy by nemali uznať dôkaz týkajúci sa SZR . V prípade Kumho Tire proti Carmichael, 526 U.S. 137 (1999), najvyšší súd rozhodol, že dokonca aj výpoveď znalca založená na „spoločenských vedách“ musí požívať štandard zakotvený v prípade Daubert. Prípád Daubert, v ktorom súd znovu preskúmaval štandard, ktorý už predtým sformuloval v prípade Frey, vyžaduje aplikáciu testu viacerých faktorov, vrátane preskúmania rovnocennými partnermi, publikáciu, testovateľnosť, stupeň omylnosti a všeobecné uznanie. SZR týmto testom neprešiel. Akýkoľvek dôkaz, že účastník konania o zverenie dieťaťa trpí syndrómom zavrhnutého rodiča, by mal byť preto vyhlásený za neprípustný a vylúčený z vyhodnocovacej správy na základe štandardu, stanoveného v prípade Daubert a predtým v prípade Frye. Zdiskreditovaná „diagnóza“ SZR (alebo tvrdenia o SZR), okrem vedeckej neplatnosti, nevhodne vyžaduje od súdu, aby rozhodol, že správanie dieťaťa a jeho postoj k rodičovi, ktorý o sebe tvrdí, že je „odcudzený“ (zavrhnutý), nie je v skutočnosti opodstatnené. Taktiež odvádza pozornosť od správania zneužívajúceho rodiča, ktorým mohol tento rodič priamo ovplyvniť reakciu dieťaťa násilným, neúctivým, strápňujúcim, ponížujúcim alebo diskreditujúcim správaním voči dieťaťu alebo druhému rodičovi. Úlohou súdu je rozlíšiť medzi situáciami, v ktorých je dieťa kritické voči jednému z rodičov, pretože bolo nevhodne manipulované tým druhým (postarať sa o to, aby sa nespoľahol výlučne na nepatrné indikácie), a situáciami, v ktorých má dieťa svoje vlastné legitímne dôvody pre kritiku alebo strach z rodiča, čo je najmä v prípadoch ak je rodič páchatelom domáceho násilia. Tieto dôvody sa nestanú menej legitímne iba preto, že zneužívaný rodič ich zdieľa a obraňuje dieťa tým, že hovorí o svojich obavách.“*

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch

- **Rada zaoberajúca sa zneužívaním detí a násilím medzi ľuďmi (2006)**
 - *„Ľudia, ktorí vynakladajú úsilie na starostlivosť o zneužívané deti majú konečne dôvod na oslavu. Dve nedávne vysoko profilované právnické publikácie odmietli „SZR“, kontroverzné označenie často používané na diskreditáciu tvrdení o týraní detí alebo domáceho násillia pred rodinnými súdmi. Podľa teórie SZR, ak dieťa odhalí zneužívanie zo strany jedného z rodičov, je to často interpretované ako dôkaz „vymývania mozgu“ zo strany druhého rodiča. Riešenie navrhované teóriou SZR, je okamžité zverenie dieťaťa do starostlivosti údajnému násilníkovi. Novorevidované vydanie z roku 2006 „Usmernenie starostlivosti a posudzovanie práva styku v prípadoch domáceho násillia: návod pre sudcov“, ktorú vydala Národná rada sudcov pre mladistvých a rodiny, zahŕňa silné vyhlásenie odsudzujúce používanie teórie SZR, ktorú nazýva „zdiskreditovanou“ a označuje ju za syndróm, ktorý uprednostňuje pri rozhodovaní o starostlivosti, rodiča, ktorý dieťa zneužíva. V rovnakom čase, na jar 2006, časopis Americkej advokátskej komory Problematika práv dieťaťa, poskytol komplexnú analýzu všetkých právnych prípadov týkajúcich sa údajného SZR. Tento konečný výpočet viedol k záveru, že veda, právo i politika oponujú prípustnosti SZR v súdnej sieni. „SZR je vedeckým odpadom v tej najhoršej podobe“ hovorí Dr. Paul Fink, predseda Rady zaoberajúcej sa zneužívaním detí a násilím medzi ľuďmi a bývalý prezident Americkej psychiatrickej asociácie. Dr. Fink vysvetľuje: „Veda nám hovorí, že najpravdepodobnejšou príčinou toho, že dieťa sa úplne odlúči od svojho rodiča je vlastné správanie rodiča. Označenia akými je napríklad SZR, slúžia na odvrátenie pozornosti od takýchto druhov správania.“ Sudca Sol Gothard je rád, že právnici odborníci sa pripojili k radám ďalších odborníkov pri rozpoznávaní škôd, ktoré teória SZR môže spôsobiť. Sudca Gothard, ktorý nedávno odišiel z 5. obvodného súdu Louisiany do dôchodku, bol zapojený do viac ako 2000 prípadov obvinenia zo sexuálneho zneužívania detí, tvrdí, že „teória SZR spôsobila emocionálnu ujmu, fyzickú ujmu a v niektorých prípadoch dokonca smrť deťom.“*

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch

- **Organizácia spojených národov, Valné zhromaždenie, Rada pre ľudské práva**
 - *„145. Záverom treba uviesť, že existuje povedomie, že SZR je v skutočnosti „právnou záležitosťou“ aj napriek skutočnosti, že táto myšlienka môže byť veľmi nebezpečná v prípadoch zneužitia, môže byť bolestivá pre matky, otcov, deti, ktoré môžu čeliť takýmto teóriám v bolestivých rozvodových konaniach. V súčasnosti, vedecká literatúra a medzinárodní právnici vykonávajú poradenstvo zamerané proti SZR, proti jeho prípustnosti na súde a potrebe extenzívneho výskumu pred tým, ako sú nové teórie použité v náročných a citlivých sporoch, ktoré sa týkajú starostlivosti o deti v konaní o rozvode, je netolerovateľné, pokrytecké, môžu sa vyskytnúť pokusy o zavedenie takýchto teórií pod pláštikom tradície, v zmysle ktorej napríklad Taliansko vyzdvihuje aktivity zamerané na práva dieťaťa.“*
- **Austrálsky inštitút pre výskum rodiny**
 - *„Aj napriek tomu, že v súčasnosti bola vedeckou komunitou odhalená ich pravá podstata a boli odmietnuté v mnohých prípadoch súdmi Severnej Ameriky, niektorí sú toho názoru, že Gardnerove (1999) široko zverejnené názory hrajú na populárnu nôtu.“*

Judikatúra ESĽP týkajúca sa sankcií v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým

- Z článku 8 Dohovoru vyplýva pre vnútroštátne orgány pozitívny záväzok konať tak, aby umožnili rozvoj preukázaného a existujúceho rodinného puta. Mali by prijať všetky vhodné opatrenia, ktoré od nich možno vzhľadom na okolnosti toho ktorého prípadu rozumne očakávať za účelom umožnenia styku rodiča s dieťaťom (napr. Nuutinen proti Fínsku, rozsudok z 27. júna 2000, ods. 128)
- Vnútroštátne orgány **nie sú zodpovedné za výsledok**. ESĽP uznal, že štátne orgány nie sú všemocné, najmä ak sa stretávajú s rodičmi, ktorí nie sú schopní prekonať svoju nevraživosť a nedbajú na záujmy vlastného dieťaťa (napr. Pedovič proti Českej republike, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 115).
- Skutočnosť, že rodičia nespolupracujú však nezabavuje vnútroštátne orgány povinnosti prijať všetky nevyhnutné a vhodné opatrenia (stretnutia u psychológa, asistovaný styk v špecializovanom zariadení a pod.) na to, aby boli udržané rodinné putá (napr. Reslová proti Českej republike, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 56)

Judikatúra ESĽP týkajúca sa sankcií v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým

- Vnútroštátne orgány musia vyvíjať snahu, aby napomohli spolupráci rodičov k výkonu práva styku. Ich povinnosť využiť **donucovacie opatrenia však nemôže byť neobmedzená; musia brať ohľad na záujmy, práva a slobody dotknutých osôb a osobitne na najlepší záujem dieťaťa** a jeho práva, ktoré mu priznáva článok 8 Dohovoru.
- ESĽP opakovane konštatoval, že článok 8 **v žiadnom prípade neoprávňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení, ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa** (napr. Fiala proti Českej republike, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 96).
- **Použitie donucovacích opatrení** za účelom výkonu práva styku je v tejto oblasti nežiaduce. **Bude odôvodnené iba v prípade zjavne nezákonného konania rodiča, s ktorým dieťa žije** – t.j. ak rodič **aktívne bráni styku** druhého rodiča s dieťaťom (napr. Zavřel proti Českej republike, rozsudok z 18. januára 2007, ods. 52).
- **Ak dieťa vyslovene styk odmieta** (napr. v prípadoch, ak je odmietanie rodiča dieťaťom zapríčinené správaním tohto rodiča) **je podľa ESĽP použitie donucovacích opatrení kontraproduktívne**, a to práve z dôvodu, že môže mať za následok degradáciu vzťahov medzi dieťaťom a neempatickým rodičom (napr. Kapr proti Českej republike, rozhodnutie z 28. marca 2006).

Judikatúra EŠLP týkajúca sa sankcií v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým

- Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. II ÚS. 3489/15:
 - Účel pokuty nespočíva v sankcionovaní povinného rodiča za dobrovoľné nesplnenie povinnosti, ale ako prostriedok donútenia povinného, aby rešpektoval právne pomery založené vykonávaným titulom... a má tak zásadne charakter prostriedku smerujúceho k ochrane práva na nerušený rodinný život (čl. 10 ods. 2 Listiny, čl. 8 Dohovoru)
 - Pokiaľ však zo zistených okolností vyplýva, že povinný rodič nemôže plniť povinnosť stanovenú súdom z **dôvodu negatívneho postoja samotných maloletých detí, pričom nebolo preukázané, že by príčinou ich negatívneho postoja bolo správanie či úmyselné ovplyvňovanie zo strany tohto rodiča, nie je možné považovať podmienky pre uloženie pokuty za naplnené.** Uloženie tejto pokuty totiž nesmie viesť k **presadeniu „násilnej“ zmeny prejavov vôle (priania) maloletých detí pokiaľ ide o styk s ich otcom, a to za situácie, kedy k zmene nedošlo ani napriek adekvátneho výchovného pôsobenia zo strany matky, orgánu sociálno-právnej ochrany detí, špecializovaného pracoviska pre asistovaný styk rodičov s deťmi či priamo krajským súdom prostredníctvom pohovoru s obidvoma maloletými.**